

AGNIESZKA TARNOWSKA

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

PERSPEKTYWY ZMIAN ZASOBÓW PRODUKCYJNYCH I ICH WYKORZYSTANIA W GOSPODARSTWACH ROLNYCH WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO W OPINII EKSPERTÓW Z REGIONU

Nadesłany: 01.10.2015 Zaakceptowany do druku: 28.04.2016

1. Wstęp

Rolnictwo, podobnie jak inne rodzaje działalności wytwórczej człowieka, opiera się na wykorzystaniu trzech podstawowych czynników produkcji, tj. ziemi, pracy i kapitału. Stanowią one zasoby, których wielkość zmienia się w rolnictwie stosunkowo wolno. Ich wykorzystanie jest niepełne i uzależnione od wielu powiązanych ze sobą czynników przyrodniczych, demograficznych, ekonomicznych i społecznych. Ilość, jakość i wykorzystanie czynników produkcji wyznacza tempo produkcji rolniczej i odwrotnie [Grzelak 2014, 45].

Województwo dolnośląskie wyróżniają na tle kraju bardzo dobre warunki przyrodnicze i glebowe do prowadzenia produkcji rolnej, a mimo to w porównaniu z innymi województwami osiąga ono stosunkowo słabe rezultaty w produkcji surowców roślinnych, a produkcja zwierzęca wręcz zanika. Może to wynikać z niepełnego wykorzystania posiadanych zasobów produkcyjnych w rolnictwie, bądź ich braków ilościowych i/lub jakościowych.

Głównym celem badań opisanych w artykule było zdiagnozowanie zagospodarowania zasobów produkcyjnych w dolnośląskim rolnictwie i nakreślenie perspektyw zmian mających nastąpić w ilości, jakości i wykorzystaniu tych zasobów oraz ocena wpływu tych zmian na proces produkcji rolniczej w woj. dolnośląskim do 2020 roku. Dla osiągnięcia tego celu posłużono się opiniami ekspertów.

Działania człowieka powinny zmierzać do poprawy efektów. Zatem czynnik ziemi powinno cechować polepszenie zasobności i możliwie pełne wykorzystanie

jego powierzchni. Czynniki pracy winien zmieniać się generacyjnie, podwyższać kwalifikacje i wykształcenie, poprawiać ergonomię pracy. Kapitał powinien być nie tylko odtwarzany, ale polepszany przez wydatki inwestycyjne [Grabowski 1991, 25]. Czy taki kierunek zmian przewidywali eksperci?

2. Metodyka badań

W celu nakreślenia perspektyw zmian zasobów produkcyjnych w dolnośląskich gospodarstwach rolnych posłużono się materiałem badawczym zebranych techniką ankiet eksperckich. Uważa się, że jest to technika prosta, wymagająca jednak doboru właściwych respondentów, a następnie przekazania im odpowiednio sformułowanych pytań dotyczących obszaru wiedzy w dziedzinie będącej domeną wybranych ekspertów. Pritchard [2001, 53-56] wymienia pięć etapów stosowania techniki ankiet eksperckich:

1. Identyfikacja odpowiednich osób.
2. Przygotowanie do ankiety.
3. Skupienie się na zasadniczym temacie ankiety.
4. Gromadzenie opinii i informacji ogólnych.
5. Klasyfikacja i pomiar uzyskanych informacji.

Na pierwszym etapie badań prowadzonych techniką ankiet eksperckich wytypowano 24 osoby – po trzech ekspertów reprezentujących najważniejsze w woj. dolnośląskim instytucje związane z agrobiznesem, tj.:

- Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu,
- Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu,
- Dolnośląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego,
- Dolnośląska Izba Rolnicza,
- Oddział Regionalny Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa we Wrocławiu,
- Oddział Terenowy Agencji Nieruchomości Rolnych we Wrocławiu,
- Oddział Terenowy Agencji Rynku Rolnego we Wrocławiu,
- Wydział Rolnictwa Dolnośląskiego Urzędu Wojewódzkiego.

Ostatecznie w badaniach przeprowadzonych jesienią 2013 roku uczestniczyło 21 ekspertów (tyle zwrócono wypełnionych kwestionariuszy ankiet).

Ankieta ekspercka zawierała 15 pytań otwartych dotyczących przewidywanych zmian w zasobach produkcyjnych rolnictwa w województwie dolnośląskim oraz efektów tych zmian dla gospodarki kraju i regionu, a także dla rolników z województwa dolnośląskiego.

3. Przewidywane zmiany w zasobach produkcyjnych i ich wykorzystaniu

Generalnie skupiano się na zasobach produkcyjnych w rolnictwie. Zatem aż 9 z 15. pytań, zawartych w ankiecie badawczej, związanych było z zasobami. Dla ekspertów z dziedziny rolnictwa wielkość zasobów produkcyjnych, jakimi dysponują gospodarstwa rolne w regionie powinna być znana. Nie mierzono zatem w ankiecie poziomu tych zasobów, tylko pytano ekspertów o opinię czy zmieni się i w jakim kierunku ich ilość, jakość i wykorzystanie (tabela 1).

Pierwsze cztery pytania dotyczyły stopnia wykorzystania, kierunków zagospodarowania, jakości i ochrony gruntów rolnych. Eksperti dobrze ocenili obecny stopień ich wykorzystania – 62% uznało go za zadowalający (rysunek 1). To oznacza niski udział nieużytków rolnych w strukturze UR na Dolnym Śląsku. Podkreślano często, że w woj. dolnośląskim występuje nawet „głód ziemi” rolniczej, zwłaszcza w rejonie Wrocławia i jego okolicach. Nie musi być to związane z rozwojem samego rolnictwa, a częściej z wyłączeniem ziemi rolniczej na cele nierolnicze rozwijającej się aglomeracji Wrocławia.

Tabela 1

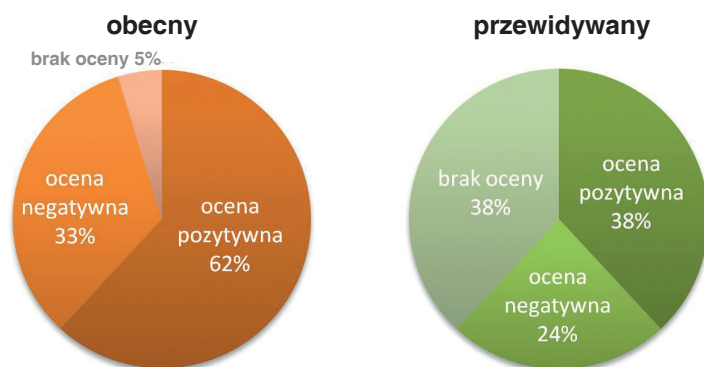
Zagadnienia poddane ocenie w ankiecie eksperckiej w podziale na zmiany podstawowych czynników wytwórczych, zmiany w produkcji i efekty tych zmian do 2020 roku

Zmiany czynników wytwórczych	ZIEMI	Obecne wykorzystanie i zagospodarowanie ziemi rolniczej
		Stopień wykorzystania i kierunki zagospodarowania ziemi rolniczej w przyszłości
		Jakość gruntów rolnych i ich ochrona
	PRACY	Ilość, jakość i wykorzystanie siły roboczej w rolnictwie
	KAPITAŁU	Wielkość, jakość i wykorzystanie majątku trwałego
		Ilość, jakość i wykorzystanie środków obrotowych
Zmiany w produkcji	W organizacji produkcji rolnej	
	W wielkości i strukturze produkcji rolnej	
	Kierunki rozwoju produkcji roślinnej	
	Kierunki rozwoju produkcji zwierzęcej	
Efekty zmian	Dla rolników indywidualnych w woj. dolnośląskim	
	Dla województwa dolnośląskiego	
	Dla kraju	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ankiety eksperckiej.

Rysunek 1

Ocena ekspercka obecnego i przewidywanego do 2020 roku stopnia wykorzystania ziemi rolniczej w woj. dolnośląskim

Źródło: Badania własne.

Wysoki (oceniany na 95%) stopień wykorzystania gruntów rolnych jest możliwy dzięki dopłatom unijnym [Szymańska 2012, 113]. Niepełne ich użytkowanie dotyczy, zdaniem niektórych ekspertów, raczej trwałych użytków zielonych (tuz), niż gruntów orných (g. o.) oraz ziemi rolniczej na terenach górskich. Ocenia się, że około 70-80 tys. ha UR pozostaje w złej kulturze rolnej i dotyczy to głównie gruntów Agencji Nieruchomości Rolnych (ANR). Pozostałe uprawia się prawidłowo. Niestety grunty rolne w województwie wykorzystuje się mało efektywnie.

Oceny przewidywanych do 2020 roku zmian stopnia wykorzystania zasobu ziemi rolniczej w woj. dolnośląskim nie były już tak pozytywne, jak oceny stanu faktycznego, widać spadek optymizmu. Niespełna 40% ekspertów (rysunek 1) uznało, że omawiane zmiany idą w dobrym kierunku. Aż 24% z nich przewidywało dalsze wyłączenie z produkcji rolnej dobrych jakościowo gruntów (tak jak to miało miejsce w gminie Kobierzyce pod Wrocławiem, gdzie powstał ważny w regionie węzeł komunikacyjny i centrum handlowo-usługowe w Bielanych Wrocławskich). Wielu ekspertów nie miało zdania na omawiany temat (38%). Według osób, które wyraziły swoją opinię zmiany w użytkowaniu gruntów będą szły w stronę odchodzenia od pasz zielonych (tuz) na rzecz produkcji pasz zbożowych. Jest to szansa dla woj. dolnośląskiego, aby mogło stać się liczącym w regionie, a nawet w Europie producentem pasz przemysłowych.

Ekspertcy oceniający pozytywnie kierunki zmian w zagospodarowaniu gruntów rolnych w woj. dolnośląskim przewidywali, że:

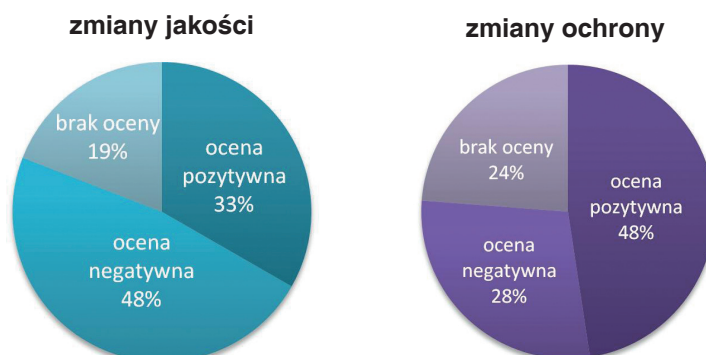
- stopień ich wykorzystania wzrośnie nawet do 100%, pod warunkiem wyłączenia z produkcji gruntów najsłabszych klas bonitacyjnych,

- zwiększy się udział gruntów ornych (g. o.) w użytkach rolnych (UR),
- zasób ziemi koncentrować się będzie w większych obszarowo gospodarstwach rolnych, których posiadacze łączyć się będą w grupy producenckie.

Na pytanie, dotyczące przewidywanych do 2020 roku **zmian jakości gruntów rolnych** w woj. dolnośląskim, udzielano w większości (47,6%) negatywnych odpowiedzi (rysunek 2). Pogorszenie cech użytkowych omawianych gruntów wiązać się będzie, zdaniem ekspertów, przede wszystkim z monokulturą zbóż oraz brakiem nawożenia obornikiem ze względu na zanik produkcji zwierzęcej.

Rysunek 2

Przewidywane do 2020 roku zmiany w zakresie jakości i ochrony gruntów rolnych w woj. dolnośląskim według oceny ekspertów z regionu

Źródło: Badania własne.

Blisko połowa respondentów (rysunek 2) przewidywała pozytywne zmiany w **ochronie gruntów rolnych** do roku 2020 w woj. dolnośląskim, możliwe dzięki:

- poprawie kultury rolnej,
- zaostreniu przepisów prawnych w zakresie ochrony gruntów rolnych,
- ochronie ilościowej i jakościowej gruntów rolnych, np. poprzez wzrost opłat za wyłączenia gruntów z produkcji rolnej (wpływ WPR UE),
- strategii zrównoważonego rozwoju rolnictwa,
- wzrostowi liczby gospodarstw ekologicznych.

W zasadzie ochronę gruntów rolnych należałoby sprowadzić do aspektów prawnych i środowiskowych. Pierwsze dotyczą przede wszystkim ochrony ziemi rolniczej przed sprzedażą producentom zagranicznym (kończy się 1 maja 2016 roku¹). Drugi odnosi się do przeciwdziałania wpływowi szkodliwych substancji na

¹ Określa to *Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 19 lipca 2004 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców* (Dz. U. 2004 nr 167 poz. 1758).

stan jakościowy gleb w kraju. Dochodzi jeszcze urbanizacja, której zatrzymać się nie da, a w widoczny sposób uszczupla zasób ziemi rolniczej w kraju, w tym w woj. dolnośląskim nawet w większym stopniu.

Większość (52,4% – tabela 2) uczestniczących w badaniu ekspertów stwierdziła, że **liczba pracujących** w dolnośląskim rolnictwie zmniejszy się do 2020 roku, głównie poprzez postępującą mechanizację i specjalizację rolnictwa, które wypierać będą pracę rąk ludzkich. To zjawisko należy ocenić pozytywnie, bo wpłynie ono na wzrost wydajności pracy i zapewne wyższe dochody rolników. Problemem może się jednak okazać wzrost bezrobocia na wsi, jeśli dolnośląska gospodarka nie rozwinie się na tyle dobrze, aby ten nadmiar rąk do pracy z terenów wiejskich zaangażować w innych sektorach gospodarki.

Tabela 2

Liczba i odsetek ocen kierunków zmian ilości, jakości i wykorzystania siły roboczej w rolnictwie woj. dolnośląskiego do 2020 roku

Ocena	Ilość	Jakość	Wykorzystanie
Zwiększenie lub poprawa	1 (4,8%)	1 (4,8%)	3 (14,3%)
Zmniejszenie lub pogorszenie	11 (52,4%)	1 (4,8%)	0 (0,0%)
Brak oceny	9 (42,9%)	19 (90,5%)	18 (85,7%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ankiety eksperckiej.

Jedyny głos przewidujący zwiększenie liczby pracujących ogółem dotyczył zatrudnienia jednostkowego. Ekspert zauważył duży wzrost siły roboczej przypadającej na 100 ha UR (15 osób) i taki kierunek zmian przewidywał w przyszłości. Nie świadczy to o rosnącym nakładzie tego czynnika produkcji, a o malejących zasobach ziemi rolniczej.

Trudno oceniać przewidywane zmiany jakości i wykorzystania zasobów pracy w dolnośląskim rolnictwie, bo niewielu ekspertów zdecydowało się wyrazić opinię na ten temat.

W podobny sposób, jak dla czynnika pracy, zbadano opinie na temat **majątku trwałego** (tabela 3). Wśród pozytywnych opinii najczęściej (52,4%) dotyczyło wzrostu ilości składników tego majątku, zaledwie dwóch ekspertów uważało, że zwiększy się również ich jakość, przy siedmiu pozytywnych ocenach jego wykorzystania. Optymiści zakładający wzrost wielkości tegoż majątku uważali, że nastąpi to poprzez:

- zakupy nowoczesnych i wydajnych maszyn możliwe dzięki nowej perspektywie finansowania z UE (okres programowania 2014-2020),
- budowę silosów zbożowych,
- kupowanie maszyn używanych z zagranicy przez gospodarstwa średnie.

Tabela 3

Liczba i odsetek ocen kierunków zmian ilości, jakości i wykorzystania majątku trwałego w rolnictwie woj. dolnośląskiego do 2020 roku

Ocena	Ilość	Jakość	Wykorzystanie
Zwiększenie lub poprawa	11 (52,4%)	2 (9,5%)	7 (33,3%)
Zmniejszenie lub pogorszenie	4 (19,0%)	4 (19,0%)	3 (14,3%)
Brak oceny	6 (28,6%)	15 (71,4%)	11 (52,4%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ankiety eksperckiej.

Wydaje się, że zwiększanie zasobów majątkowych powinno iść w parze z poprawą ich jakości i wykorzystania, a nie być celem samym w sobie. Przy tym ważne jest zwiększenie wydajności produkcji mogące przynajmniej zrekompensować wyższe koszty związane z utrzymaniem tego majątku.

Niestety interpretacja wyników badania opinii przewidywanych zmian jakości i wykorzystania majątku trwałego jest znowu utrudniona, bo wielu ekspertów nie wyraziło swego zdania na ten temat. Wśród tych, którzy zdecydowali się ocenić jakość majątku, przeważały głosy mówiące, że w większości gospodarstw woj. dolnośląskiego nastąpi jej pogorszenie, bo większość tę stanowią małe gospodarstwa. Dotyczyć to będzie głównie niewykorzystanych i nieremontowanych budynków inwentarskich. Póki co, brakuje impulsu mogącego ten trend zmienić.

Według 47,6% ekspertów (tabela 4) do 2020 roku powoli zwiększać się będzie ilość zużywanych przez dolnośląskie gospodarstwa rolne środków produkcji, tj. nawozów, pestycydów czy paliw. Dotyczyć to będzie przede wszystkim gospodarstw większych, które z powodzeniem ubiegają się o dopłaty unijne z PROW 2014-2020. Rozwój tych gospodarstw będzie odbywał się kosztem małych podmiotów.

Tabela 4

Liczba i odsetek ocen kierunków zmian ilości, jakości i wykorzystania majątku obrotowego w rolnictwie woj. dolnośląskiego do 2020 roku

Ocena	Ilość	Jakość	Wykorzystanie
Zwiększenie lub poprawa	10 (47,6%)	7 (33,3%)	4 (19,0%)
Zmniejszenie lub pogorszenie	1 (4,8%)	0 (0,0%)	0 (0,0%)
Brak oceny	10 (47,6%)	14 (66,7%)	17 (81,0%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ankiety eksperckiej.

Jakość zużywanych środków obrotowych, głównie nasion, powinna się polepszać. Przewidywane zmiany w ich wykorzystaniu również oceniono pozytywnie lub wcale. Opisywane zmiany mogą zmierzać w kierunku poprawy efektywności wykorzystania składników majątku obrotowego, choć jest to wniosek postawiony na wyrost, bo po raz kolejny większość ekspertów nie wyraziła swojej opinii na temat jakości i wykorzystania majątku obrotowego.

4. Przewidywane zmiany organizacyjne i produkcyjne w gospodarstwach rolnych

Organizacja produkcji roślinnej i/lub zwierzęcej pełni w gospodarstwie rolnym bardzo ważną rolę i decyduje o efektywności większości działań produkcyjnych. Jej wyrazem przy produkcji roślinnej jest struktura zasiewów, będąca wykładnikiem warunków przyrodniczych, warunków wewnętrznych gospodarstwa i warunków od rolnika niezależnych (np. poziomu cen płodów rolnych) [Bojarszczuk J., Książek J. 2010, 28].

W ankiecie eksperckiej pytano, w jakim kierunku zmierzają **zmiany organizacji produkcji rolnej** w dolnośląskich gospodarstwach. Wielu respondentów (38,1%) przewidywało dalszy wzrost specjalizacji produkcji, głównie roślinnej. Mówiono także o uproszczeniu tej produkcji, przyjmując, że w strukturze zasiewów dominować będą 3-4 gatunki najbardziej dochodowych roślin (głównie zbóż).

Konsekwencją opisywanych zmian będzie rosnąca mechanizacja, a nawet automatyzacja procesów produkcyjnych, możliwa dzięki zakupom coraz nowszego sprzętu rolniczego. W dużych gospodarstwach preferowana będzie wręcz monokultura. Małe gospodarstwa łączyć się będą w grupy producenckie. Średnie podmioty skierują się w stronę rolnictwa ekologicznego.

Kolejnymi problemami poruszonymi w ankiecie były: **zmiana wielkości i struktury produkcji rolnej**. Większość badanych (52,4%) uważała, że produkcja rolna wzrośnie przy raczej niezmienionym obszarze (intensyfikacja). Jeden z ekspertów uznał nawet, że wydajność dolnośląskich gospodarstw zbliży się do poziomu obserwowanego w rolnictwie Niemiec czy Francji. Trudno zgodzić się z tym poglądem². Z kolei struktura produkcji pozostanie bez zmian, tj. dominować będzie produkcja roślinna.

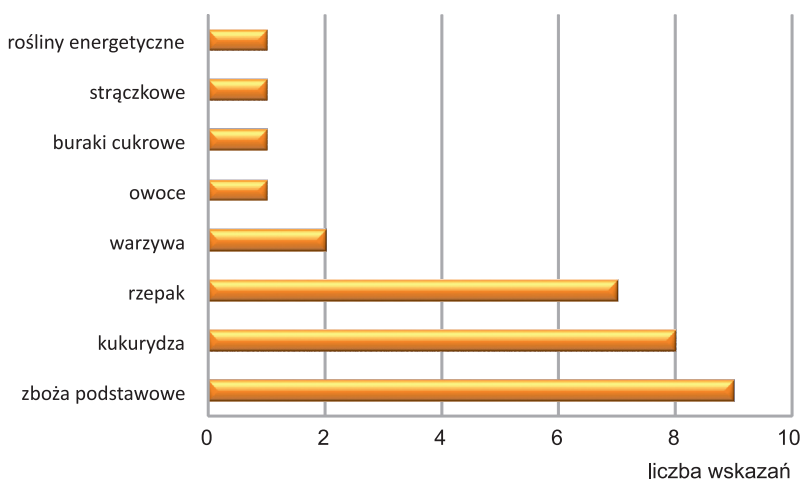
W kolejnych pytaniach ankiety odniesiono się do najbardziej prawdopodobnych **kierunków rozwoju produkcji roślinnej i zwierzęcej**. Respondenci przewi-

² Przeprowadzone przez autorkę badania opisane w artykule A. Tarnowska: *Zmiany zasobów produkcyjnych rolnictwa krajów UE w latach 2005-2012* [w:] A. Olszańska (red.) *Agrobiznes w teorii i w praktyce*, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2014, s.146-156, dowodzą, że wyrównanie poziomu produktywności polskiego rolnictwa z krajami „starej” Unii nie nastąpi nawet w ciągu najbliższych 50 lat.

dujący te kierunki w produkcji roślinnej (rysunek 3) najczęściej wskazywali na wzrost powierzchni upraw zbóż podstawowych (9 wskazań), następnie kukurydzy (8), rzepaku (7), warzyw (2).

Rysunek 3

Liczba opinii na temat wzrostu produkcji przewidywanych rodzajów upraw polowych w woj. dolnośląskim do 2020 roku

Źródło: Badania własne.

Opinie ekspertów dotyczące przewidywanych kierunków rozwoju produkcji zwierzęcej były podzielone. Wśród ogółu badanych 42,9% uważało, że produkcja zwierzęca zostanie odbudowana. Niemal tyle samo, bo 38,1% sądziło przeciwnie. Optymiści w większości zakładali wzrost produkcji trzody chlewnej i żywca wołowego. Mniejszość prognozowała rozwój drobiarstwa, a także – po uwolnieniu kwot mlecznych – rozwój chowu bydła mlecznego. Zdaniem niektórych respondentów produkcja zwierzęca w tak krótkiej perspektywie czasu (do 2020 roku) nie zostanie odbudowana, zatem opisane wzrosty pogłowia zwierząt gospodarskich mogą występować lokalnie.

Struktura produkcji roślinnej zalecana przez ekspertów zakładała następujące proporcje:

- 50% zbóż,
- 25% okopowych,
- 25% strukturotwórczych (rzepaku, grochu, bobiku).

Głosy sugerujące rozwój ogrodnictwa i sadownictwa oraz produkcję warzyw i ziół także pod osłonami na terenie woj. dolnośląskiego nie były odosobnione. Doskonałym rynkiem zbytu na produkty pochodzące z tych upraw są pobliskie Niemcy. Sugerowano dołączenie przetwórstwa do produkcji rolnej w gospodar-

stwach. Zdaniem ekspertów ważne jest również zrzeszanie się rolników w grupy producentów, ale na Dolnym Śląsku obserwują oni małą skłonność rolników do podejmowania takich działań.

5. Oczekiwane efekty zmian

Przewidywane i proponowane przez ekspertów zmiany powinny przynieść określone efekty, które można rozpatrywać w skali makro-, mezo- i mikroekonomicznej. Za skalę makroekonomiczną uznano cały kraj, mezoekonomiczna dotyczyła woj. dolnośląskiego, a mikroekonomiczna – rolników z gospodarstw rolnych w tym województwie. W ostatnim pytaniu ankiety eksperckiej proszono właśnie o taki podział efektów. W skali kraju uznawano najczęściej, że spodziewanymi efektami zmian w rolnictwie będą:

1. W zakresie organizacji produkcji rolnej i wykorzystania zasobów produkcyjnych:
 - umacnianie dualnego modelu rozwoju rolnictwa (intensywne vs. ekstenzywne),
 - wzmacnianie pozarolniczych funkcji rolnictwa i rozszerzanie obszaru „Natura 2000”,
 - zmniejszenie ilości ludzi utrzymujących się z pracy na roli i w konsekwencji wzrost bezrobocia na wsi przy zmniejszeniu zjawiska bezrobocia ukrytego,
 - wzrost liczby gospodarstw ekologicznych, które mogą przejąć nadwyżki rąk do pracy na terenach wiejskich,
 - wzrost jakości plonów;
2. W zakresie działań rynkowych:
 - poprawa umiejętności rolników w zakresie konkurowania na wolnym rynku,
 - wzrost jakości żywności oferowanej na rynku po niższych cenach (brak pośredników),
 - wzrost eksportu żywności.

W skali mezoekonomicznej – całego woj. dolnośląskiego, za najważniejsze efekty spodziewanych zmian uznano:

1. W zakresie organizacji produkcji rolnej i wykorzystania zasobów produkcyjnych:
 - dalszy wzrost przeciętnej powierzchni gospodarstwa rolnego,
 - wzrost produkcji i produktywności rolnictwa,
 - poprawę wykorzystania bazy surowcowej rolnictwa,
 - wzrost stopnia wykorzystania zasobów produkcyjnych w rolnictwie,
 - zwiększenie produkcji komponentów paszowych;

2. W zakresie działań rynkowych:

- większy udział woj. dolnośląskiego w eksporcie płodów rolnych i żywności,
- większą konkurencyjność woj. dolnośląskiego na rynku żywności w Polsce.

Rolnicy, jako beneficjenci efektów zmian zachodzących w rolnictwie do 2020 roku, będą mogli, zdaniem ekspertów, liczyć na:

1. W zakresie organizacji produkcji rolnej i wykorzystania zasobów produkcyjnych:

- postępującą specjalizację i koncentrację produkcji, która pozwoli, wykorzystując efekt skali, zwiększyć produktywność,
- dzięki powyższemu dolnośląscy rolnicy zaczną otrzymywać lepsze ceny za kukurydzę i rzepak;

2. W zakresie warunków pracy ekonomicznych i społecznych:

- utrzymanie dochodów na poziomie z lat 2012-2013 lub ich wzrost,
- poprawę sytuacji ekonomicznej także w małych gospodarstwach, szczególnie agroturystycznych i ekologicznych,
- poprawę warunków i stosunków pracy.

Niektórzy eksperci uważali, że okres prognozy (do 2020 roku) jest za krótki, by można zauważyć poprawę struktury agrarnej w rolnictwie. Ich zdaniem część rolników nie pozbędzie się ziemi w analizowanym okresie, bo cechuje ich ostrożność i niski stopień decyzyjności, wynikający ze skłonności do stagnacji i oczekiwania na ruchy innych bądź lepszą koniunkturę na rynku ziemi. Oczekiwanie to w kontekście mających nadejść zmian na rynku ziemi wydaje się być uzasadnione. Dla wielu rolników, nawet posiadających małe gospodarstwa, pozbycie się ziemi jest ostatecznością.

6. Wnioski

1. W kilku odpowiedziach na pytania ankietowe przeważał „brak oceny”, co uniemożliwiło ich interpretację. Wyjąwszy te odpowiedzi, uzyskany materiał badawczy pozwala dokonać szerokiej analizy zmian zasobów produkcyjnych przewidywanych w dolnośląskim rolnictwie do 2020 roku.
2. Z analizy materiału badawczego wynika, że wzrośnie w woj. dolnośląskim stopień wykorzystania UR, w tym również łąk i pastwisk. Poprawi się struktura agrarna gospodarstw, choć jakość gruntów rolnych spadnie. Dzięki tym zmianom i niskiej obsadzie zwierząt woj. dolnośląskie może stać się znaczącym w kraju i za granicą producentem pasz.
3. Postuluje się stworzenie programu restrukturyzacji sektora trzody chlewnej oraz programu wspomagającego rozwój pogłowia bydła mięsnego, np. rasy szkockiej na Pogórze Sudeckim.

4. Zmniejszy się liczba pracujących w gospodarstwach przy nie zmienionej jakości tego zasobu. Niską jakość czynnika pracy należy uznać za główny powód niepełnego wykorzystania posiadanych zasobów produkcyjnych w rolnictwie woj. dolnośląskiego.
5. Wzrośnie ilość składników majątku trwałego, w tym głównie maszyn rolniczych. Niestety brakuje na Dolnym Śląsku pomieszczeń garażowych i warsztatowych, aby utrzymywać je w dobrym stanie. Wskazane byłoby opracowanie katalogu projektów niedrogich budynków gospodarczych, zwłaszcza, że przewiduje się także zwiększenie ilości zużytych środków obrotowych (nasion, paliw).

LITERATURA

1. Bojarszczuk J., Książak J. (2010): Organizacja produkcji roślinnej i zwierzęcej w gospodarstwach mlecznych położonych w trzech rejonach województwa lubelskiego. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, nr 2 (16), 28.
2. Grabowski S. (1991): Procesy reprodukcji w gospodarstwach indywidualnych. PWRiL, Warszawa, 25.
3. Grzelak A. (2014): Ocena procesów reprodukcji majątku gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość rolną (FADN). *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, nr 3, 45.
4. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 19 lipca 2004 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców (Dz. U. 2004 nr 167 poz. 1758).
5. Pritchard C. L. (2001): Zarządzanie ryzykiem w projektach. Teoria i praktyka. WIG Press, Warszawa, 53-56.
6. Szymańska J. (2012): Gospodarowanie zasobami ziemi w Polsce – aspekty teoretyczne i praktyczne, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, 113.
7. Tarnowska A. (2014): Zmiany zasobów produkcyjnych rolnictwa krajów UE w latach 2005-2012 [w:] Olszańska A. (red.) *Agrobiznes w teorii i w praktyce*. Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, 146-156.
8. Ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz. U. 1995 nr 16 poz. 78).

AGNIESZKA TARNOWSKA

PERSPEKTYWY ZMIAN ZASOBÓW PRODUKCYJNYCH I ICH WYKORZYSTANIA
W GOSPODARSTWACH ROLNYCH WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO W OPINII
EKSPERTÓW Z REGIONU

Słowa kluczowe: *rolnictwo, gospodarstwa rolne, zasoby produkcyjne, ilość zasobów, jakość zasobów, wykorzystanie zasobów*

STRESZCZENIE

Celem artykułu było nakreślenie perspektyw zmian zasobów produkcyjnych w dolnośląskich gospodarstwach rolnych do 2020 roku. Oparto się na badaniach własnych przeprowadzonych wśród 21 ekspertów (tzw. techniką ankiet eksperckich) jesienią 2013 roku. Przeanalizowano: stan i przewidywane zmiany w zasobach produkcyjnych gospodarstw rolnych i ich wykorzystaniu, przewidywane zmiany organizacyjne i produkcyjne oraz oczekiwane efekty zmian. Prognozowano poprawę wykorzystania użytków rolnych i zmiany pozwalające, aby woj. dolnośląskie stało się znaczącym w kraju i za granicą producentem pasz. Eksperti przewidywali zmniejszenie liczby pracujących w dolnośląskim rolnictwie oraz wzrost liczby maszyn rolniczych.

AGNIESZKA TARNOWSKA

PERSPECTIVES FOR CHANGES OF RESOURCES AND THEIR UTILIZATION
IN DOLNOSLASKIE VOIVODSHIP FARMS IN THE OPINION OF EXPERTS
FROM THE REGION

Keywords: *agriculture, farms, production resources of farms, amount of resources, quality of resources, utilization of resources*

SUMMARY

The aim of the article was to outline the perspective for changes of production resources in dolnoslaskie voivodship farms by 2020. It was based on own research conducted among 21 experts with expert surveys technique in autumn of 2013. There were analyzed: status and anticipated changes in farms resource production and their utilization, expected organizational and production changes, as well as the expected effects of the changes. It was assumed improvement of agricultural land use and changes which make that dolnoslaskie voivodship become significant in the country and abroad manufacturer of feed. Experts have predicted a reduction in the number of employees in dolnoslaskie voivodship agriculture and increase in the number of agricultural machines.

e-mail: Agnieszka.tarnowska@ue.wroc.pl